

DUŠAN MARINKOVIĆ

RANA AMERIČKA SOCIOLOGIJA

Razvoj sociologije u Sjedinjenim Američkim Državama nije bio manje problematičan i sporan, kao ni manje mukotrpan nego razvoj sociologije u njenoj postojbini – Evropi. Istorijski pregledi razvoja društvenih nauka i filozofije u Americi u većini slučajeva naglašavaju ili prenaglašavaju evropske intelektualne uticaje i one evropske intelektualne tradicije koje su dominirale, pre svega, u Francuskoj, Nemačkoj i Engleskoj. Međutim, razvoj rane američke sociologije ima dovoljno svojih posebnosti da bi se moglo govoriti o jednoj osobenoj, vankontinentalnoj intelektualnoj tradiciji. Pri tome, važno je napomenuti da nema autora koji osporavaju ili u potpunosti marginalizuju evropske intelektualne uticaje na razvoj američke sociologije. Neosporno je da je sociologija, kao i druge društvene nauke, „isporučena“ kao već uobličen naučni diskurs iz Evrope u Ameriku; neosporno je da je sa milionima emigranata i sociologija „emigrirala“ u Ameriku; neosporno je da je, parafrazirajući Pitera Bergera (2006: 201), mnogo toga što je utemeljeno kao američka sociologija *doletelo* preko Atlantika *Air Franceom* ili *Lufthansom* – kao francuski i nemački izum ili moda, koje je trebalo prefabrikovati u novi proizvod. No isto tako je neosporno da je američka sociologija odraz društva u kojem se razvijala; da rana američka sociologija ima osobenosti koje ne poznaje njena evropska paradigma; da su posebne američke vred-

nosti utemeljene na individualnim postignućima, multikulturni i multietnički milje neodeljen nacionalnim granicama, verski pluralizam koji nije poznavao *geografiju velikih religijskih udaljenosti*, ideja i praksa slobodne ekonomije i tržišnog razvoja, te snažna demokratska politička tradicija, utisnuli dubok i trajan pečat celokupnom identitetu (rane) američke sociologije. Govoreći u duhu sociologije znanja i sociologije nauke, može se opravdano pretpostaviti da su različite društveno-istorijske okolnosti evropskoj i američkoj sociologiji utisnule one osobenosti koje su ih artikulisale kao različite sociološke tradicije. Isto tako, obe tradicije su imale znatnih i različitih poteškoća u svom ranom konstituisanju. Naime, razvoj sociologije u Evropi imao je drugih prepreka, pre svega onih koje su se odnosile na nerazjašnjene odnose filozofije i onih praktičkih disciplina koje su iz nje proizašle. Snažna evropska filozofska tradicija nije se olako prepustila procesu diferencijacije i specijalizacije onih nauka koje su imale duboke filozofske korene, a to posebno važi za sociologiju. S druge strane, brži i intenzivniji razvoj onih novih nauka koje su proistekle iz filozofije nije ostavljao mnogo prostora za teorijsku i metodološku autentičnost sociologije, a time i malo manevarskog prostora za brzu i nesmetanu legitimaciju sociologije kao akademske nauke. Tek Dirkemovim naporima, krajem devetnaestog veka, sociologija je postala nezavisna disciplina koja se legitimisala u akademskom sistemu nauka. Stoga je jedan od najpresudnijih momenata u razvoju sociologije bila upravo njena borba za vlastito autonomno i autentično predmetno polje koje – u odnosu na ostale društvene nauke i filozofiju – predstavlja realnost *sui generis*. U tom smisli, kao starija, evropska sociologija se suočavala sa većim problemima u svom istorijskom razvoju, kako onim spoljašnjim (društvenim, istorijskim, političkim, kulturnim; dominacijom drugih društvenih nauka), tako i onim unutrašnjim (nasleđenim i proizvedenim ambivalentnostima u teorijsko-metodološkoj infrastrukturi discipline). U tom smislu, sociologija se veoma rano suočila sa ambivalentnostima u teorijskoj infrastrukturi, koje su formirane kroz najranije, ali u sociologiji najtrajnije kontradikcije o autonomiji društvene realnosti. Pitanje autonomije društvenog,

odnosno društvene strukture kao posebnog poretka realnosti, kao posebne ontološke sfere izdvojene kao entitet *sui generis*, isto kao i epistemološkog polja koje sociologiji daje saznajno-naučni legitimitet, predstavlja jednu od najdubljih *pretpostavki domena*, koje leže u osnovi sociologije. To nije samo elementarna metodološka koncepcija, na osnovu koje je društvu uopšte moguće pristupiti, već takođe i *najfundamentalnija koncepcija o onome prema čemu se sociologija odnosi i što je karakteristika distinktivnih domena proučavanja* (Gouldner 1970: 51). Ukratko: „Od supstantivne pretpostavke domena da su ljudska bića sirov materijal nezavisne društvene strukture do metodološke pretpostavke domena da čovek može biti tretiran i proučavan kao druge stvari, postoji represivna tehnologija u sociologiji i drugim društvenim naukama, kao što postoji u društvu uopšte“ (isto: 51–52). Ovaj bazični sociološki koncept, na osnovu kojeg je sociologija uopšte i moguća, kontradiktoran je i ambivalentan. Naime, ova kontradikcija se ispoljava pre svega u činjenici da su društvene nauke, pa i sociologija, izrastale na sekularizovanim društveno-kulturnim prostorima – prostorima koji su oslobođeni ili *razmađijani* od bilo kakvog božanskog stvaralačkog akta. Konstituisanje društvene nauke bilo je moguće tek sa shvatanjem o sopstvenim, ljudskim delatnim moćima da se stvori jedan autonomni entitet – društveni svet. To je bila velika zamka same sociologije: stvaranje duboko kontradiktornog sveta koji se nalazi na *ontološkoj klackalici* determinacije i volje delatnih moći; svet stvoren u sveopštoj atmosferi antropologizma više nije mogao biti svet tog istog novoootkrivenog bića – *čoveka*. Ta kontradikcija je već ugrađena u idejama Rusoa, Hobsa, Monteskjea: biće, rođeno slobodno, zarobljeno je sopstvenom autentičnom tvorevinom – društvom. Ova matrica kontradiktornosti biće kasnije ugrađena u sociologiju Parsonsa (upravo preko Hobsa), Dirkema (preko Monteskjea) i misionarsku socijalnu filozofiju Marksa (preko Rusoa). Ovome, naravno, nije umakao ni Maks Veber, čija je sociologija najdublji izraz lično doživljenih kontradikcija zapadnog sveta. U najširem smislu, teorijska infrastruktura sociologije u svoje središte je „postavila društvo i kulturu kao ambivalentne koncepte“ (isto: 52). Zbog toga Fuko

naglašava da „humanističke nauke predstavljaju opasne posrednike u prostoru znanja. Ali, istinu govoreći, taj položaj ih osuđuje na jednu suštinsku nestabilnost“ (Fuko 1971: 38). S jedne strane, one su svoj smisao temeljile na osnovu modela pozajmljenih od *biologije, ekonomije i lingvistike* – najranije uobličениh nauka o čoveku kao determinisanom biću. Tako je iz biološkog modela proizašao opšti biologistički determinizam sociologije devetnaestog veka, iz lingvističkog modela strukturalistički determinizam, a iz ekonomskog modela marksistički tip determinacije, sa temeljnim stavom da *društveno biće proizvodi društvenu svest*. S druge strane, disciplinarna autentičnost sociologije, na osnovu koje je bila moguća akademska i naučna legitimacija koju je zacrtao Dirkem, počivala je na oslobađanju *sui generis* društvenog entiteta upravo od ekonomije, biologije i lingvistike.

Tako je u svojim naporima da se izbori za malo preostalog prostora sociologija morala da žrtvuje čoveka konceptu autonomije društvenog. Ovo, u svakom slučaju, nije bila mala žrtva, ponajviše po kasniji razvoj sociologije. Jer, stvaranje čoveka je omogućilo stvaranje sociologije, a opet – kontradiktorno – sociologija je konstruisala društveni svet potpuno autonomno u odnosu na čoveka kao kreatora. U tom smislu, jasno je zašto je koncept autonomije bio najraniji izraz istorijskih poraza i kriza: kriza delatnih moći i poraza čoveka kao kreatora sopstvene (društvene) realnosti. Ova ambivalentna društvena ontologija implicirala je i ambivalentnu epistemologiju i metodologiju. Naime, mogućnosti objektivističko-realističke epistemologije i pristupa društvu bile su otvorene akademskoj društvenoj nauci kroz etabrirani saznavni triedar: *biologija-ekonomija-lingvistika*, to jest kroz koncepciju u kojoj je društveno odvojeno od subjektivnog, pa čak, u Dirkemovom slučaju, i od ukupnog zbira subjektivnosti (Dirkem 1963: 41). Na ovom mestu treba naglasiti da ove kontradikcije autonomije ne pripadaju samo pojedinačnim teorijama već infrastrukturnom domenu same sociologije. Kako je to rekao Alvin Guldner, jedan od najvećih kritičara američke sociologije: „Ne radi se jednostavno o tome da ova ili ona sociološka škola baštini kontradiktorne pretpostavke domena o čoveku i društvu, već da ona boravi u ba-

zičnim karakteristikama... sociologije kao discipline“ (Gouldner 1970: 54).

Američka sociologija, svakako, nije izbegla ove rano stvorene i istovremeno nasleđene unutrašnje kontradikcije. Odnosno, ona nikada nije, barem ne na evropski način, a posebno rana američka sociologija, bila suočena sa refleksivnim preispitivanjem onih (unutrašnjih) disciplinarnih problema koji su se činili suviše evropskim. Njena karakteristika je bila, kako kaže Don Martindejl, upravo *nerefleksivni individualizam* (Martindale 1976: 122). Zbog toga rana, ali i kasnija američka sociologija nije tako dramatično doživela *methoden strait* – spor koji je u Evropi pretio da ugrozi čitavu disciplinu. Zainteresovanost američke sociologije za ove probleme pojavila se dosta kasno, što je podatak koji dovoljno govori o drugačijoj politici razvojnog identiteta discipline u Sjedinjenim Američkim Državama. Izuzimajući ranu kritičku sociologiju američkog društva, koju je krajem devetnaestog veka na ekonomskim osnovama utemeljio Torsten Veblen sa *Teorijom dokoličarske klase* (2008), tek su Rajt Mils pedesetih-šezdesetih i Alvin Guldner i Robert Fridrihs sedamdesetih godina dvadesetog veka stvorili prostor za kritičko i refleksivno preispitivanje američke sociologije. Pored Guldnerove *Nadolazeće krize zapadne sociologije*, jednog od dela koje se s pravom može smatrati zbirkom pitanja i akcentiranja problema kontradikcije sociološke autonomije i kritičkog preispitivanja američke sociologije, to je svakako i Milsova *Sociološka imaginacija* (1964), posebno rasprava *O vrstama prakticisma*. Kako se može zaključiti iz odnosa starih i novih oblika prakticisma društvenih nauka, a posebno u Sjedinjenim Državama, njihove liberalne marketinške etikete prikrivaju čvrsto etablirane determinističke, zavisne i, u krajnjem slučaju, konzervativne poglede na svet. Tako Mils konstatuje da „može izgledati kao ironija da upravo oni ljudi kojima je najviše stalo da razviju moralno uzorne metode spadaju među ljude koji su u najvećoj meri angažovani u ‘primenjenoj društvenoj nauci’ i u ‘tehnokratiji ljudi’“ (Mils 1964: 117). Za razliku od ogromne većine američkih sociologa koji su smisao sociologije tražili u profesionalnom, ekspertskom i birokratsko-tehnokratskom tipu prakticisma – dakle,

dominantnom tipu praktičizma zapadnih društava – Mils je uočio i onu staru vezu klijentizacije društvenih delanja i sociologije. Zapravo, ona vrsta kritičke javnosti, slobodne publike, sa čijim se usponom i gradila sociologija, za kratko vreme je transformisana u determinisanu masu koja više ne izražava svoja mišljenja već je jedino neka vrsta medijatora opštih društvenih predstava o realnosti. Kroz ovu ideju može se napraviti smisaona spona između socioloških kontradikcija i koncepta klinikalizacije praktičizma, koji je u razdoblju rane američke sociologije izražen kroz reformizam. Mils je ovu vezu izrazio na nedvosmislen način: „Sociolog se u sferi primenjenog socijalnog istraživanja obično ne obraća publici; on sada ima svoje posebne klijente, koji opet imaju svoje specifične interese i probleme. To napuštanje publike i koncentrisanje na klijente nesumnjivo čini da se kvalitet naučničke objektivnosti – njegove nezavisnosti, da je tako nazovem – u znatnoj meri gubi“ (isto: 118).

U najširem smislu, stalno prisutna dualnost, ambivalentnost sa kojom sociolozi konstruišu društvenu realnost, podrazumeva prikrivene koncepcije o razlici sociologa i laika, jer se krajnje skrivene sociološki stav neprestano izražava kroz pretpostavku da su *drugi* ograničeni društvom, te ih je u tom smislu i moguće proučavati, dok sociolozi to nisu, ili barem nisu u istoj meri. Da bi prećutne sociološke pretpostavke o nejednakom stepenu društvene determinacije bile postavljene u diskurzivno polje sociološke teorije bila je potrebna istorijska pojava R. Milsa, A. Guldnera, R. Fridrihsa (i njegove *Sociologije sociologije*). Njihov duboki i trajni doprinos ogleda se upravo u razmađivanju zablude da sociologija nekom privilegijom raspolaže mišljenjima ljudi. Sociologija i sociolozi jedino raspolažu svojim mišljenjima o mišljenjima drugih. Ako se to može smatrati prednošću, onda je to jedna od retkih prednosti sociologa. Kako je na jednom mestu u svojoj *Nadolazećoj krizi* primetio Guldner, skrivene kontradikcije koje sociolozi realizuju u svojim dnevnim praksama kroz premise dualističke realnosti počivaju na fundamentalnoj pretpostavci da su ljudi oblikovani kulturom i društvenom strukturom, te da „kada sociolozi proučavaju druge, oni prećutno upošljavaju pretpostav-

ku da ljudi stvaraju svoju sopstvenu kulturu, dok sociolozi misle o sebi samima... njihova je disciplina oslobođena znatnih društvenih pritisaka čiju važnost oni afirmišu kada misle o drugim ljudima“ (Gouldner 1970: 54).

Institucionalni razvoj rane američke sociologije: prevladavanje teškoća

Na ovim opštim pretpostavkama o ranim razvojnim problemima sociologije moguće je bolje sagledati i sam razvoj rane američke sociologije, odnosno uputiti na sličnosti i osobenosti evropske i američke sociološke tradicije. Kao što je već rečeno, bez obzira na to što je već kao gotov evropski proizvod „isporučena“ u Sjedinjene Države i lišena većine evropskih infrastrukturnih socioloških problema, te što je u odnosu na druge društvene nauke konstituisana kasno (i u Evropi i u Americi), rana američka sociologija, hronološki gledajući, nije mnogo zaostajala za evropskom. Izuzimajući predistoriju evropske sociologije, koja joj daje istorijsku prednost, posebno prosvetiteljsko nasleđe osamnaestog veka, rana američka sociologija u svojoj periodizaciji ne samo da ne zaostaje već je u svojoj akademskoj institucionalizaciji bila u prednosti nad evropskom. Podsetimo da je nakon svog bordoškog perioda (1887–1902), tokom kojeg predaje sociologiju tek kao dodatak drugim društvenim naukama, a posebno pedagogiji, Dirkem tek 1906. godine postavljen na mesto predavača na Sorboni, a da je tek 1913. godine uobličio Katedru za obrazovanje i sociologiju. Sa druge strane Atlantika, u Sjedinjenim Državama, prvi zvanični univerzitetski kurs iz sociologije otpočeo je Vilijam Grejam Samner na Jejlu 1875/6.¹ godine. Nakon toga su usledili Veder-

1 Postoji spor oko zvanične godine kada je Vilijam Grejam Samner otpočeo sa držanjem kurseva sociologije na Jejlu. Naime, Bernard u svom članku iz 1909. godine pod nazivom „Podučavanje sociologije u Sjedinjenim Državama“ (*American Journal of Sociology*, 15: 164–213) navodi da su Samnerovi kursevi otpočeli 1873. godine, što je kao zvaničan datum kasnije potvrdio i Samner. Međutim, ovde se misli na potpuno nezavisne kurseve sociologije kao discipline, a ne na one koji su bili u kontekstu drugih nauka. Više videti u: Michael DeCesae, „95 Years of Teaching High School Sociology“, *Teaching Sociology*, Vol. 33, No. 3 (Jul 2005).

lijevi (Weatherly) kursevi sociologije na Univerzitetu Arkanzas 1883. godine; Gidingsovi (Giddings) kursevi sociologije na Brajn Mauru, Blekmarovi (Blackmar) kursevi o Kontu na Univerzitetu Kansas 1889. godine. Ako se tome doda da je prvi američki časopis za sociologiju *Američki žurnal za sociologiju* (*The American Journal of Sociology*) utemeljio Albion Smol 1895, a da je prvi broj Dirkemovog *Sociološkog godišnjaka* (*L'Année Sociologique*) izašao 1898. godine, nema sumnje da su Sjedinjene Države ranije nego evropske zemlje uočile značaj i potrebu akademskog i institucionalnog konstituisanja sociologije. Takođe, Američko sociološko društvo (American Sociology Society – ASS),² kasnije Američka sociološka asocijacija (American Sociological Association – ASA) osnovano je 1904. – iste godine kada je u Velikoj Britaniji na Londonskoj školi za ekonomiju i političke nauke osnovan prvi departman za sociologiju. Podsetimo da je prvi odsek za sociologiju u Nemačkoj utemeljen tek 1919. godine na Univerzitetu Ludvig Maksimilijan u Minhenu, naporima Maksa Vebera.

Od mnogobrojnih razloga koji se mogu navesti u korist ove rane američke zainteresovanosti za akademsku sociologiju, a koji zahvataju u podjednako meri opseg političkih, ekonomskih, kulturnih i demografskih pitanja, mogao bi se, u najopštijem smislu, izdvojiti onaj koji je naveo Rajt Mils: „U drugoj polovini XIX veka društvena nauka je u Sjedinjenim Državama bila neposredno povezana sa reformatorskim pokretima i aktivnošću za poboljšanje društvenih prilika. Pokret poznat kao ‘sociološki pokret’ – organizovan 1895. godine pod imenom ‘Američko sociološko društvo’ – predstavljao je pokušaj iz kraja XIX veka da se na društvene probleme ‘primeni nauka’ i da se tako ne pribegava otvorenoj političkoj taktici. Pripadnici ovog pokreta su, ukratko rečeno, nastojali da od ličnih nevolja ljudi nižih klasa stvore javne, društvene probleme ljudi srednjih klasa. Već pred kraj prvih decenija XX veka ovaj pokret je izgubio svoju vitalnost. On posle toga nije ostao nosilac radikalne reformatorske ideologije ljudi srednje društvene klase; njegove šire pretenzije za ostvarenjem ljudskog

2 Prvobitni naziv je, na peticiju članova, izmenjen zbog nepristojne asocijacije skraćenice ASS na engleskom jeziku.

blagostanja svele su se na društveni rad ograničenog interesovanja... Prema tome, rana sociologija, koja se oslanja na pripadnike srednje društvene klase, zalažući se za društvenu reformu podelila se, s jedne strane, na akademske specijalističke discipline, a, s druge strane, na u većoj meri specijalizovane i institucionalizovane akcije sračunate na podizanje ljudskog blagostanja. Ovaj rascep nije, međutim, značio da su akademske specijalističke discipline kroz to postale moralno neutralne i naučno nezainteresovane“ (Mils 1964: 98).

Iako se može učiniti da je institucionalni razvoj rane američke sociologije svojom ažurnošću lako ostavio po strani sedimentirane ambivalentnosti i nedoumice sa kojima se borila evropska sociologija, taj razvoj nije bio bez svojih unutrašnjih i spoljašnjih problema i tegoba, ne toliko malih u odnosu na evropsku, i sa nemalim „ambivalentnostima prema evropskom nasleđu“ (Aronowitz 1994: 397). Naime, nije bilo lako preuzeti, implementirati i kasnije konstituisati u američki intelektualni sistem jednu, u velikoj meri nepraktičnu evropsku praktičku filozofiju; to nije bilo lako u društvu koje je utemeljeno na rešavanju praktičnih problema, u društvu koje je zahtevalo primenljivost nauke, tehnologije i drugih oblika ljudske duhovnosti u sferi ekonomije i politike; to nije bilo lako u društvu koje nije poznavalo *nacionalne granice* sociologije omeđene francuskim klasicizmom i nemačkim romantizmom, koji su mogli nesmetano da se razvijaju na paralelnim teorijskim i metodološkim kolosima, baštineći nacionalno zaštićene sociološke tradicije; nije bilo lako primeniti novu nauku na jedno mlado društvo koje se suočavalo sa talasima stalno novih imigranata, koji su, za razliku od etničke, jezičke, kulturne i religijske homogenosti prvog imigracionog talasa, donosili sa sobom različite jezike, vere, ideologije, vrednosti, tradicije i mentalitete. To posebno nije bilo lako u društvu koje se veoma brzo menjalo i razvijalo i u kojem su nagli industrijski i urbani razvoj pretili stalnom klasnom napetošću i nestabilnostima. Konačno, nije bilo lako graditi jednu, po svojoj prirodi, kosmopolitsku nauku u društvu podeljenom granicom ropstva i slobode, pastoralnih rezervata za starosedeoce i urbanih etničkih getoa za nove emigrante; u

društvu duboko podeljenom konzervativnim i liberalnim enklavama i tripartitnom dominacijom protestantizma, katoličanstva i judaizma; u društvu rasnih predrasuda koje su imale duboke i radikalne implikacije.³

Pre nego što je zasjala u svojoj *zlatnoj eri* Čikaške škole, rana američka sociologija *očeva* – Albiona Smola, Frenklina Gidingsa, Lestera Vorda, Vilijama Samnera, Edvarda Rosa, Čarlsa Kulija i drugih – bila je u svom pivoju „ranjiva sa mnogih strana“ (Turner 1988: 327). Ta ranjivost, po Luteru Bernardu (Luther Bernard), bila je rezultat njenog „spontanog odgovora na potrebe vremena i pomanjkanja organizovanosti i standardizacije“ (u: Turner, 1988: 327). Zahvaljujući svom evropskom legatu povezanosti sa filozofijom, istorijom, ekonomijom, politikologijom, biologijom i psihologijom sociologija je, u svojoj ranoj fazi, kod kritičara njenog konstituisanja kao posebne nauke izazivala više od podsmeha. Označavana kao *aljkava ekonomija* (nepotrebna uz makroekonomiju i primenjenu ekonomiju), kao *kopile* filozofije i istorije, kao *reformistička propaganda* (kako su je nazivali *tvrdi* naučnici), kao *apstraktna i neplodna spekulacija* (po rečima hiperaktivnih reformista) (isto: 327), rana američka sociologija je naišla na osporavanja sa veoma različitih strana. Kako je u svom članku posvećenom razvoju *Američkog žurnala za sociologiju* primetio Tomas Džejms Filan (Phelan), „centralni aspekt istorijskog miljea rane američke sociologije bilo je neprijateljstvo koje je često pratilo prvobitnu disciplinu“ (Phelan, 1989: 72). Stoga je ranim kritičarima američke sociologije zasigurno suviše arogantno zvučala prva rečenica Smolovog čuvenog uvodnog teksta za prvi broj *Američkog žurnala za sociologiju* iz 1895. godine, pod nazivom *Doba sociologije*: „Sociologija zauzima prvo mesto u misli modernog čoveka. Sлагali se ili ne sa tom činjenicom, ne možemo je izbeći“ (Smol 2010: 81; Small 1895: 1). Već 1896. godine *Bibliotheca Sacra*⁴ beleži i prve kritičke komentare na ovu Smolovu neskrivenu ambicioznost i nadu u sociologiju: *Sociologija je samo prolazni hir* (anoni-

3 O vezi rane američke sociologije i rasizma videti: Hayes, 1973; Phelan, 1989. O razvoju katoličke sociologije u SAD posebno videti: Kivisto, 1989.

4 *Bibliotheca Sacra* je najstariji i dugo vremena najuticajniji američki teološki časopis, osnovan 1844. godine.

mni kritičar); *sociologija, daleko od toga da je nauka, samo je malo više od mlaćenja prazne slame* (anonimni kritičar) (prema: Phelan 1989: 72). Čak i kada je američka sociologija ušla u svoju *zlatnu eru* Čikaške škole između dva svetska rata, sa prvom akademski etabliranom katedrom za sociologiju na svetu još 1892. godine na Univerzitetu u Čikagu, neprijateljsko intelektualno okruženje se nije smanjivalo. Međutim, čini se da je vera očeva američke sociologije, oličena u prethodnoj Smolovoj rečenici o značaju sociologije, ipak bila pobedonosna za sve veći broj mladih Amerikanaca koji su otpočinjali studije sociologije na sve brojnijim univerzitetima, sa sopstvenim odeljenjima za sociologiju, širom Sjedinjenih Država. Kao što je istakao Odum: *Srce američke sociologije je na koledžima i univerzitetima* (Odum 1938: 10; Kuklick 1976). Upravo su poslednja decenija devetnaestog i prve decenije dvadesetog veka presudne za akademsko konstituisanje američke sociologije. Još pre nego što je 1892. godine oformljeno Odeljenje za sociologiju na Univerzitetu u Čikagu, Univerzitet u Kansasu je 1889. godine oformio Odeljenje za istoriju i sociologiju. Samo nešto više od decenije kasnije, lista američkih univerziteta na kojima su se držali kursevi iz sociologije je bila impresivna: Braun (10 kurseva), Kolumbija (26 kurseva), Indijana (12 kurseva), Ohajo Stejt (14 kurseva), Sirakuza (11 kurseva), Čikago (100 kurseva), Kansas (12 kurseva), Mičigen (10 kurseva), Minesota (15 kurseva), Misuri (19 kurseva), Nebraska (23 kursa), Severna Dakota (11 kurseva), Jejl (19 kurseva) (izvor: Turner, 1988: 328). Ne manje važan podatak, koji navodi Martindejl, odnosi se na broj američkih studenata na evropskim univerzitetima u periodu između 1820. i 1920. godine. Najmanje 8.000 američkih studenata je u tom periodu boravilo na nekom nemačkom univerzitetu, a samo 1895. godine bilo ih je 514 (Martindale, 1976: 125). Ovi podaci u velikoj meri govore o izvorima evropskih uticaja (prvenstveno nemačkih) na razvoj rane američke sociologije, koji je svoje uporište imao u neposrednom iskustvu američkih studenata sa evropskim akademskim i intelektualnim okruženjem. Ti uticaji, svakako, nisu mimoišli ni oca američke sociologije – Albiona Smola – koji je od 1876. do 1879. godine studirao na univerzitetima u Lajpcigu i Berlinu i upoznao

se sa idejama Gustava Šmolera, kao ni Džordža Herberta Mida, koji je 1888/89. godine takođe boravio u Lajpcigu i Berlinu, a uticaji Vilhelma Vunta ostali su trajno prisutni u njegovom radu.

Uticaji i angažovanost

Ukoliko se uzme u obzir da evropski uticaji na ranu američku sociologiju nisu mogli u potpunosti da izbegnu raznolikost i ambivalentnost postojećih socioloških i filozofskih tradicija, američka sociologija je, u svom pionirskom razvoju, pokazala iznenađujući nivo intelektualne koherentnosti – „nivo koji više nikada nije postignut, ni čikaškom dominacijom, niti u periodu rasta i diverzifikacije discipline nakon Drugog svetskog rata“ (Turner 1988: 328; Kuklich 1976: 125). Razloge ove prvobitne koherentnosti treba potražiti, pre svega, u sprezi tadašnjih evropskih teorijskih paradigmi, koje su preuzete, i potrebe da sociologija u Sjedinjenim Državama zadobije dovoljan nivo društvene angažovanosti kako bi dobila potreban legitimitet. Turner pretpostavlja da je intelektualna koherentnost prvenstveno rezultat teorijske dominacije Kontovog pozitivističkog programa i Spenserovog biologističkog varijeteta pozitivizma (isto: 328). S druge strane, manji uticaji evropskih velikana sociologije, poput Maksa Vebera, Emila Dirkema, Georga Zimela, Vernera Zombarta, Karla Marksa i Vilfreda Pareta, obezbedili su dovoljno prostora za nesmetanu prevlast jedne paradigme koja nije bila ugrožena različitim alternativnim paradigmama. U tom smislu, mertonovski rečeno, evropski sindrom *balkanizacije* (Merton 1973: 104) sociološke teorije nije zahvatio ranu američku sociologiju u velikoj meri. S obzirom na to da su ključni teorijski akteri evropske sociologije u podjednakoj meri bili uključeni i u *methoden streit*, posebno Maks Veber, i to više kao isključivi protivnici nego samo kao predstavnici drugačijih metodoloških orijentacija, prvobitna nezainteresovanost rane američke sociologije za metodološka pitanja može se smatrati još jednim značajnim činiocem tadašnje intelektualne koherentnosti. Tako su metodološka pitanja uvek bila *sekundar-*

na za ranu američku sociologiju (Turner 1988: 329), odnosno – *period očeva* više je bio posvećen *teoretisanju* nego istraživačkoj metodologiji (Gordon 1949: 262). U prilog ovim pretpostavkama Martindejl navodi da *neokantijska* evropska tradicija, zajedno sa *fenomenologijom* i *egzistencijalizmom*, nije imala uticaja na ranu američku sociologiju (Martindale, 1976: 122). Vredno je navesti i nešto drugačija stanovišta, kao što je ono Norberta Vajlija (Wiley). Iako pod ranom sociologijom podrazumeva nešto kasniji period (od zajedničkog rada Vilijama Tomasa i Florijana Znanjeckog na knjizi *Poljski seljak u Evropi i Americi* iz 1918. godine [Thomas and Znaniecki, 1984]), upravo se taj period može smatrati jednom od najznačajnijih prekretnica u teorijskom i metodološkom razvoju američke sociologije, ali ne i ranom američkom sociologijom kako je hronološki ovde definisana (od 1892. godine, kada je oformljen prvi Odsek za sociologiju na Čikaškom univerzitetu, do 1914. godine, kada Robert Ezra Park dolazi na Čikaški univerzitet i simbolično označava stasavanje druge generacije američkih sociologa (Gordon, 1949: 263) pred kraj Prvog svetskog rata – generacije koja je utemeljila teorijski i metodološki drugačiju sociologiju u odnosu na očeve američke sociologije. Izrastanje Čikaške škole stoga je svojevrsni diskontinuitet u razvoju američke sociologije. Naime, Vajli polazi od pretpostavke da izrastanje američke sociologije obuhvata četiri trenda: *skretanje od evolucije* (ali ne i od socijaldarvinizma), *ekonomije*, *nemačkog istorizma* i *vrednosti* (izbegavanje vrednosno orijentisane sociologije) (Wiley 1986: 21). Ovi trendovi se zaista mogu uzeti kao preovlađujući, ali tek u periodu konstituisanja *zlatne ere* Čikaške škole. Za period pre Čikaške škole mnogo su značajniji uticaji Konta, Spensera, Gumploviča, pa delimično i Marksa, odnosno uticaji *pozitivizma*, *evolucionizma* i *socijalnog darvinizma*, te *škotskih moralista* (Swatos 1983: 34). Zbog toga veoma brza i radikalna smena teorijskih uticaja predčikaške i čikaške sociologije može da izazove nedoumice. Mnogo je važnije na ovom mestu razmotriti rane pozitivističke i evolucionističke uticaje i njihove veze sa angažovanošću rane američke sociologije.

Poreklo čvrstih veza evropskih teorijskih uticaja i potrebe za angažovanošću rane američke sociologije trebalo bi potražiti kako u karakteru samog američkog društva, tako i u socijalnim biografijama samih osnivača američke sociologije. Kako je dobro primetio Luis Kozer, Smolova rečenica da je *društvena nauka najsvetija tajna otkrivena ljudima* (Kozer 2010: 11) nesumnjivo upućuje na onaj karakter rane američke sociologije koji je sinteza *evangelističke strasti i moralističke retorike*. No, to nije bila ni prazna retorika, niti nedeljna evangelistička propoved sveštenika preobraćenih u sociologe. Biografije sociologa iz *perioda očeva* sasvim su drugačije nego biografije očeva evropske sociologije. „Većina njih su bili sinovi propovednika“, navodi Kozer, „ili su i sami bili propovednici, i studirali su na bogoslovijama. Od ranih predsednika Američkog sociološkog društva, Gidings, Tomas, te Vinsent (Vincent) rođeni su u sveštenskim porodicama, a Samner, Smol, Vinsent, Hejs (Hayes), Vederli, Lihtenberger (Lichtenberger), Džilin (Gillin), te Džilet (Gillett) su se i sami bavili protestantskom propovedničkom službom pre nego što su postali sociolozi. Analizirajući 258 odgovora na pitanja u upitniku koji je od sociologa zahtevao da daju autobiografske podatke o svom poreklu, koji je prvobitno sakupio Luter Bernard 1927. godine, Pol J. Bejker sa saradnicima je otkrio da su šezdeset i dva sociologa prethodno bili u propovedničkoj službi, „a dodatnih osamnaest bilo je formalno obrazovano u bogoslovijama, ali nisu išli za karijerom u ‘crkvi’“ (isto: 12). Duh američkog, protestantsko-hrišćanskog reformizma bio je izuzetna prilika da sociologija testira svoja manje ili više skrivena, davno data obećanja da je moguće uticati na društvo, da je moguće uticati na pravce društvenih promena, te da je istorijski momenat samog nastanka sociologije, još od Sen-Simona i Konta, povezan sa njenom misijom da stvori dobro društvo koje će proizvoditi dobre pojedince. Rana američka sociologija je bila duboko reformistička, verujući da može dati svoj doprinos u izgradnji boljeg društvenog sveta za ljudska bića. Religija je bila ona značajna spona koja je prepoznata kroz „funkciju zajedničkih vrednosti za integraciju društva“ (Swatos 1983: 35) – spona koja sociologiju povezuje sa moralom i zajedničkim vrednostima od

Konta i Dirkema sve do Talkota Parsonsa. Ta vrsta eklekticizma evangelističko-reformatorske angažovanosti i kontijansko-spen-serovskog teorijskog nasleđa zaista je trajni pečat rane američke sociologije, ali i zamajac njenog razvoja, legitimacije i dalje institucionalizacije. Najbolji uvid u zainteresovanost ranih američkih sociologa za pitanja religije može se steći pregledom dominantnih tema u *Američkom žurnalu za sociologiju*.⁵

Vol.	Godina	Univerzitet u Čikagu	Drugi univerziteti u SAD	Drugi izvori iz SAD	Strani izvori	N	Najčešće teme
1-5	1895-1900.	82 (37%)	43 (19%)	68 (31%)	29 (13%)	222	Religija (9%)
6-10	1900-1905.	41 (21%)	49 (25%)	62 (32%)	41 (21%)	193	Opšta sociologija (25%)
11-15	1905-1910.	46 (25%)	82 (44%)	42 (22%)	17 (9%)	187	Opšta sociologija (17%)
16-20	1910-1915.	36 (21%)	92 (53%)	42 (23%)	6 (3%)	175	Religija (7%)
21-25	1915-1920.	19 (12%)	107 (66%)	31 (19%)	4 (2%)	161	Društvena organizacija (16%)
26-30	1920-1925.	32 (22%)	80 (56%)	28 (20%)	3 (2%)	143	Opšta sociologija (10%)
31-35	1925-1930.	42 (16%)	152 (58%)	55 (21%)	12 (5%)	261	Metodologija (8%)
36-40	1930-1935.	32 (11%)	164 (57%)	72 (25%)	18 (6%)	286	Rase i etnicitet (8%)
	Ukupno	330 (20%)	769 (47%)	399 (25%)	130 (8%)	1.628	

Ovaj pregled dominantnih tema potvrđuje najmanje dve pretpostavke. S jedne strane, to je rana zainteresovanost za pitanja religije, koja je povezana i sa pitanjima opšte sociologije, dok, s druge strane, potvrđuje sekundarnost metodoloških pitanja, koja su postala preokupacija tek nakon konstituisanja Čikaške škole. Kako se intelektualna koherentnost nije dugo održala, teorijsko-metodološko, ali i akademsko polje američke sociologije ubrzo

5 Izvor: Phelan, T. J. (1989). „From the Attic of the *American Journal of Sociology*: Unusual Contributions to American Sociology, 1895-1935“, *Sociological Forum*, Vol. 4, No. 1 (Mar.). Takode videti: Hadden; Longino; Myer, 1974.

je pokazalo trend oštre polarizacije. Naime, Smolova naklonost ka velikim teorijskim pitanjima i pragmatizmu, na kojima je utemeljen Odsek za sociologiju na Čikaškom univerzitetu i kasnija kvalitativna metodološka orijentacija zlatne ere Čikaške škole, bila je opozit Gidingsovim naporima da na Kolumbiji, od 1894. godine, utemelji izrazitu orijentaciju ka kvantitativnoj sociološkoj metodologiji. Pored neizbežnih uticaja Konta, Spensera i Darvina, Gidingsovu zainteresovanost za kvantitativnu metodologiju treba potražiti i u Dirkemovim uticajima, odnosno Dirkemovim naporima da korišćenjem statistike i statističkih izvora verifikuje teorijske pretpostavke. Pored akademske i naučne, polarizacija već konstituisane američke sociologije, sa dominacijom Kolumbije i Čikaga, bila je vidljiva i na političkom i aktivističkom polju. Bila je to polarizacija između zahteva za vrednosno neutralnom naukom i zahteva za sociološkom angažovanošću u procesu društvenih reformi; polarizacija na osi *laissez faire* – *reformistički intervencionizam*. Ova polarizacija se najbolje može opaziti u idejama Vilijama Samnera i Lestera Vorda. Iako je bio pod snažnim uticajima Kontovog pozitivizma, a potom i evolucionizma, Vord je veoma jasno razdvajao nužnost genetičkih mehanizama koji upravljaju biološkom evolucijom od društvene evolucije koja pokazuje svrhovitost i mogućnost da se na nju intervencionistički, to jest reformski deluje. Tako Kozer skreće pažnju na to da bi Vord „čak mogao da se nazove socijalnim darvinistom, ali samo pod uslovom da se shvati da je njegova vernost toj doktrini bila reformističke vrste“ (Kozer 2010: 28). Njegov reformizam s pravom nosi sva obeležja *društvenog meliorizma*, koji je uobličen kroz ideju *sociokratije* i *velferizma* (*Welfare state*). Pravdajući se od napada da je njegov koncept blizak socijalizmu, Vord je svoje meliorističko reformsko stanovište objašnjavao kao zapadni varijetet populističkog liberalizma koji ima jako uporište u federalnoj vlasti kao legitimnom izvoru državnog intervencionizma. Ova njegova stanovišta su na izvestan način potisnula pređašnje uticaje evolucionizma i socijalnog darvinizma, te se Martindejlovo opažanje da je Vordov *velferizam* „opozitni pol u odnosu na socijalni darvinizam Vilijama Samnera“ čini sasvim prihvatljivim. Na drugom kraju polarizova-

ne američke sociologije stajao je Samnerov *leseferizam*, izgrađen pod snažnim uticajima Herberta Spensera i socijalnog darvinizma. Kao bivši pastor preobraćen u radikalno socijaldarvinističko sociološko krilo, Samner je bio vatreni zagovornik potpuno slobodnog i nedirigovanog tržišta (radikalni *laissez-faire*), tvrdog monetarizma, te stoga i radikalni kritičar društvenog reformizma i bilo kog oblika državnog intervencionizma. Ocenjujući njegovo stanovište kao *maltuzijanski pesimizam*, Kozler će konstatovati da „nekolicina ljudi, koja je na američkoj sceni ne tako vešto pokušala da primeni darvinističku doktrinu o opstanku najsposobnijih na ljudsko društveno područje, nije u tome uspjela kao ovaj episkopski pastor preobraćen u sociologa“ – Vilijam Grejam Samner. Istorijska analiza konzervativizma u američkoj sociologiji u periodu između dva svetska rata svakako bi pokazala da je Samner bio njegov *vodeći teorijski projektant* (Martindale 1976: 15).

Ispresecana osama različitih uticaja, a ipak pokazujući začuđujuću intelektualnu koherentnost u samom svom nastanku, rana američka sociologija u periodu od 1892. do 1914. godine – kratkom razdoblju u kome je sociologija u Sjedinjenim Američkim Državama konstituisana i legitimisana kao intelektualna i društvena snaga koja će izroditi zlatnu eru Čikaške škole dvadesetih godina i kasniju funkcionalističku paradigmu sa Talkotom Parsonsom kasnih tridesetih i početkom četrdesetih godina – predstavlja nezaobilazni, vredni legat svetske sociologije. Neizbežno trpeći evropske uticaje, rana američka sociologija je ipak uspjela da se izbori za identitet jedne osobene tradicije koja je u podjednakoj meri rezultat odvažnosti njenih očeva i posebnosti američkog društva i kulture.

Bibliografija

- Aronowitz, S. (1994). The Simmel Revival: A Challenge to American Social Science, *The Sociological Quarterly*, Vol. 35. No. 3 (Aug.).
- DeCesare, M. (2005). 95 Years of Teaching High School Sociology, *Teaching Sociology*, Vol. 33, No. 3 (Jul).
- Dirkem, E. (1963). *Pravila sociološke metode*, Beograd, Savremena škola.
- Berger, P.L. (2006). Sociologija: povlačenje poziva? *Žurnal za sociologiju*, Novi Sad, Vojvođanska sociološka asocijacija (jesen).
- Friedrichs, R. W. (1970). *A Sociology of Sociology*, New York, Free Press, 1970.
- Fuko, M. (1971). *Riječi i stvari*, Beograd, Nolit.
- Goldsmid, C. A. (1976). Professional Socialization of Teaching Sociology, *Teaching Sociology*, Vol. 3. No. 3 (Apr.).
- Gordon, M. (1973). The Social Survey Moment and Sociology in the United States, *Social Problems*, Vol. 21. No. 2 (Autumn).
- Gordon, M. M. (1949). Social Class in American Sociology, *The American Journal of Sociology*, Vol. 55. No. 3 (Nov.).
- Gouldner, A. W. (1970). *The Coming Crisis of Western Sociology*, New York, Basic Books.
- Hadden, K. K., C. F. Longino, Jr. S. Myer (1974). Further Reflections on the Development of Sociology and The Social Gospel in America, *Sociological Analysis*, Vol. 35. No. 4 (Winter).
- Hayes, J. R. (1973). Sociology and Racism: An Analysis of the First Era of American Sociology, *Phylon*, Vol. 34. No. 4 (4th Qtr.).
- Kivisto, P. (1989). The Brief Career of Catholic Sociology, *Sociological Analysis*, Vol. 50. No. 4 (Fiftieth Anniversary Special Issue, Winter).

- Kozer, L. (2010). Američki trendovi, u: Dušan Marinković (ur.): *Rana američka sociologija*, Novi Sad. Mediterran Publishing.
- Kuklick, H. (1976). The Organization of Social Science in the United States (Review), *American Quarterly*, Vol. 28. No. 1 (Spring).
- Martindale, D. (1976). American Sociology Before World War II, *Annual Review of Sociology*, Vol. 2.
- Merton, R. K. (1973). *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*, The University of Chicago Press, Chicago, London.
- Mils, R. (1964). *Sociološka imaginacija*, Beograd, Savremena škola.
- Odum, H. W. (1938). The State of Sociology in the United State and Its Prospect in the Sounth, *Social Forces*, Vol. 17. No. 1 (Oct.).
- Phelan, T. J. (1989). From the Attic of the „American Journal of Sociology“: Unusual Contributions to American Sociology, 1895–1935, *Sociological Forum*, Vol. 4. No. 1 (Mar.).
- Small, A. W. (1895). The Era of Sociology, *American Journal of Sociology*, Vol. 1.
- Smol. A. V. (2010). Doba sociologije, u: Dušan Marinković (ur.): *Rana američka sociologija*, Novi Sad. Mediterran Publishing.
- Swatos, W. H. Jr. (1983). The Faith of the Fathers: On the Christianity of Early American Sociology, *Sociological Analysis*, Vol. 44. No. 1 (Spring).
- Thomas, W. I., and Znaniecki F. (1984). *The Polish Peasant in Europe and America*, Urbana and Chicago, University of Illinois Press.
- Turner, J. H. (1988). The Mixd Legacy of the Chicago School of Sociology, *Sociological Perspectives*, Vol. 31. No. 3 (Jul).
- Veblen, T. (2008). *Teorija dokoličarske klase*, Novi Sad, Mediterran Publishing.
- Wiley, N. (1986). Early Sociology and the Polish Peasant, *Sociological Theory*, Vol. 4. No. 1 (Spring).